

13. Ибайдуллаева, У. (2022). РОЛЬ СЕМЬИ В ПРЕДОТВРАЩЕНИИ КОНФЛИКТОВ МЕЖДУ ПОДРОСТКАМИ. Решение социальных проблем в управлении и экономике, 1(7), 81-83.
14. Ibaydullayeva, U. (2022). OILADA FARZAND TARBIYASINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(6).
15. Komilova, A., & Adilova, M. (2023). AGRESSIYA–OSMIRLARDA YUZAGA KELADIGAN TAJOVUZKORLIK RIVOJLANISHIGA TASIR ETUVCHI FENOMEN SIFATIDA. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).
16. Adilova, M. (2023). THE PSYCHOLOGICAL EFFECT OF TRAPS IN THE SOCIAL NETWORK ON YOUTH MIND AND SPIRITUALITY. Open Access Repository, 4(2), 500-505.
17. Каршибоев, С. (2022). Yosh yetakchining rahbarlikka xos psixologik jihatlari. Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы, 1(1), 464-467.
18. Аракулов, Г. Т. (2023). МЕДИКО-СОЦИАЛЬНАЯ РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМ ДЕТЕЙ С РАННИМ ДЕТСКИМ АУТИЗМОМ. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 872-877.
19. Arakulov, G. (2023). TAJOVUZKORLIK-ЎСМИРЛАРДА ЗАМОНАВИЙ ПСИХОЛОГИК МУАММО СИФАТИДА. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(3), 15-21.

IJTIMOIIY NORMALAR VA ULARNING INSON RIVOJLANISHIDAGI TA’SIRI

Yo’ldoshev Sardor Asliddin o’g’li,
O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali
Sultonaliyeva Gulshona Sherzod qizi,
O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali talabasi

Annotatsiya: Ijtimoiy me'yor tushunchasi, ijtimoiy me'yor turlari va uning ishlash mexanizmlari va ijtimoiy og'ish haqida bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lish.

Kalit so'zlar: Norma, norm, me'yor, og'ish, jamiyat, ko'nikma, tabiiy, ob'ektiv.

Me'yorlar jamiyat tizimini qochib bo'lmaydigan o'zgarishlar sharoitida hayotga layoqatli muvozanat holatini tutib turuvchi mexanizmi hisoblanadi. Jamiyatda bir vaqtning o'zida turlicha ilmiydan tortib jinoiygacha me'yoriy submadaniyat mavjud. Umuman olganda me'yor tushunchasi yetarlicha munozarali hisoblanadi.

Ijtimoiy me'yor aniq bir jamiyatda odamlar, shuningdek, ijtimoiy guruhlar va tashkilotlarning yo'l qo'yilgan yoki majburiy axloqida tarixan vujudga kelgan oraliqni mustahkamlaydi. Tabiiy-ilmiydan farqli ravishda ijtimoiy me'yor

rivojlanishning xolis qonunlariga muvofiq kiyelishi va muvofiq kelmasligi mumkin.

"Norma" soʻzi lotin tilidan kelib chiqqan va "qoida, naqsh, standart, rahbarlik printsiplari" degan maʼnoni anglatadi.

Norma (lat. norma - qoida, namuna, standart) obʼekt oʻz mohiyatini saqlab qoladigan, oʻzi qoladigan chegaralarni bildiradi.

Normalar texnik (masalan, xavfsizlik standartlari), tabiiy (ekologik, tibbiy standartlar) va ijtimoiy boʻlishi mumkin.

Ijtimoiy norma tushunchasi

- odamlarning uzoq muddatli amaliy faoliyati natijasida jamiyatda shakllangan umumiy yurish-turish qoidalari va odob-axloq qoidalari, toʻgʻri davolanishning maqbul standartlari va modellari ishlab chiqilgan.

Ijtimoiy normalar inson nima qilishi kerakligini, uni qanday qilish kerakligini, oxirida nima boʻlishi kerakligini aniqlashdir

Ijtimoiy normalar bir qator turlarga ega, ularning asosiylari quyida keltirilgan: urf-odatlar va urf-odatlar - odat boʻyicha majburiy boʻlib qolgan va avloddan-avlodga oʻtib kelayotgan xatti-harakatlar qoidalari;

axloqiy meʼyorlar - axloqiy va axloqsiz, yaxshi-yomon, yaxshi-yomon miqyosdagi xatti-harakatlarni baholash. Axloqiy meʼyorlarga rioya qilmaslik uchun sanksiyalar ommaviy qoralash va vijdon azobidir;

odob-axloq standartlari - oldindan belgilangan vaziyatlarda rasmiy xulq-atvor qoidalari, shu jumladan aloqa standartlari, biznes protokoli va boshqalar;

huquqiy normalar - unda belgilangan talablar davlat qonunlari. Huquqiy normalarga rioya qilish davlatning majburlashi bilan taʼminlanadi;

diniy normalar - axloq qoidalari, muqaddas kitoblar va cherkov muassasalarida mavjud boʻlgan amrlar;

korporativ normalar - yirik tashkilotlarda oʻrnatilgan va tashkilot ustavlarida, kodekslarida, bitimlarida va tashkilotlarning mafkurasida mustahkamlangan axloq qoidalari.

Ijtimoiy meʼyorlar insonning xulq-atvoriga real taʼsir koʻrsatishi uchun unga quyidagilar kerak: meʼyorlarni bilish, ularga rioya qilishni xohlash, ular tomonidan belgilangan harakatlarni bajarish.

Jamiyat aʼzolari tomonidan barqarorlikni taʼminlash uchun ijtimoiy normalarga rioya qilish zarur. Shu munosabat bilan, ijtimoiy normalar qoidalar kabi muhimdir. transport vositalarining harakatini tashkil qilish. Agar haydovchilar asosiy qoidalarga rioya qilmasa, masalan, ular kelayotgan boʻlak boʻylab harakatlanadilar yoki mast boʻlganda orqada ketadilar, keyin yoʻllarda haydash imkonsiz yoki oʻta xavfli boʻladi.

Ijtimoiy normalar tizimi

Texnik standartlarning zamonaviy tizimi texnologik qoidalar, xavfsizlik qoidalari, zamonaviy texnika va mashinalardan foydalanish, sanitariya va gigiena, grammatika va kasbiy faoliyatdan iborat. Bir soʻz bilan aytganda, inson qayerda harakat qilsa va qandaydir moddiy va maʼnaviy manfaatlar tugʻdursa, u tegishli maʼlumotni bilishi va ijodiy qoʻllashi kerak texnik reglamentlar. Huquqiy hujjatlarni

tayyorlash qoidalarini, huquqiy ma'lumotlarni hisobga olish, saqlash va qidirishning zamonaviy usullarini, ritorika, mantiq, grammatika, dalillarni qidirish va tahlil qilish usullarini mukammal o'zlashtirishi kerak bo'lgan advokatning professional faoliyatida istisno yo'q.

Ijtimoiy me'yorlar qabul qiluvchilarni shaxsiylashtirmaslik (tegishli shaxslarga murojaat qilish), harakatlarning majburiy ijro etilishi va takrorlanishi, o'zini tutish qoidalarini buzganlik uchun sanksiyalar mavjudligi bilan tavsiflanadi. Ularning tartibga soluvchi ta'siri ijtimoiy munosabatlarning zarur (belgilangan) holatiga erishishga, shu bilan birga zarurat tug'ilganda ijtimoiy majburlash mexanizmidan foydalanishga qaratilgan.

Ijtimoiy me'yorlar jamiyatning rivojlanish darajasi bilan belgilanadi va ularning ta'sir doirasi ijtimoiy munosabatlardir. Biror kishining to'g'ri yoki mumkin bo'lgan buyrug'ini belgilab, ularni odamlar jamoalari yaratadilar.

Shuning uchun ijtimoiy normalar bu odamlarning xulq-atvorini va ular bir-biri bilan munosabatlarda yaratadigan tashkilotlarning faoliyatini tartibga soluvchi qoidalaridir.

Ijtimoiy normalar quyidagilar bilan tavsiflanadi:

Odamlarning harakatlari qanday bo'lishi kerakligini ko'rsatadigan buyruq qoidalari; xulq-atvorning umumiy qoidalari (individual qoidalardan farqli o'laroq); nafaqat umumiy, balki jamiyatda odamlarning xulq-atvorining majburiy qoidalari, bu uchun ko'zda tutilgan majburlash choralari chalinish xavfi.

Ushbu xususiyatlar tufayli ijtimoiy normalar ijtimoiy munosabatlar va ularning ishtirokchilari ongiga tartibga soluvchi ta'sir ko'rsatishga qodir.

Diniy me'yorlar - turli dinlar tomonidan o'rnatilgan axloq qoidalari diniy marosimlarni o'tkazishda qo'llaniladi va ushbu dinlar qonunlarida ko'zda tutilgan ijtimoiy ta'sir choralari bilan himoyalangan.

Jamoat tashkilotlari normalari (korporativ standartlar) - bunday tashkilotlar tomonidan o'rnatiladigan va ushbu tashkilotlar ustavlarida ko'zda tutilgan jamoat bosimi choralari bilan himoya qilinadigan axloq qoidalari.

davlat tomonidan o'rnatiladigan va himoya qilinadigan yurish-turish qoidalari.

Ijtimoiy tartibga soluvchi sifatida huquqning o'ziga xos xususiyatlari uning rasmiy tabiati, ya'ni normativda uning tashqi ifodasi huquqiy hujjatlar, huquqiy normalar, majburiy talablarning muntazam ravishda yoki aniq bir-biriga bog'liqligi, axloqiy me'yorlarga tajovuz qilingan taqdirda davlat tomonidan majburlanishni ta'minlash.

Ijtimoiy normalarning bo'linishi tarkibda ham mumkin. Shu asosda iqtisodiy, siyosiy, ekologik, mehnat, oilaviy va boshqa normalar ajralib turadi.

Xulosa; Normalar tufayli jamiyat xuddi shunday individual xatti -harakatlarni tartibga solish zaruriyatidan xalos bo'ladi. Tabiiyki, tartibga solish mavjud qadriyatlar, ehtiyojlar, manfaatlar, mafkura tizimiga muvofiq amalga oshiriladi. Shunday qilib, ijtimoiy me'yorlar maqsadga erishish vositasiga aylanadi. Tabiiyki, ular ijtimoiy muhitda deviant xatti -harakatlarni bashorat qilish, ijtimoiy nazorat qilish va tuzatish, shuningdek, odamning ijodiy va ijtimoiy faolligini rag'batlantirish vositasiga aylanadi. Ta'kidlash joizki, ijtimoiy me'yorlarni o'rganish muayyan qiyinchiliklarga duch keladi, chunki na epistemologiya, na psixologiya, na tibbiyot, na sotsiologiya normaning

paydo bo'lishi va mexanizmlari haqidagi savolga alohida javob bera olmaydi. Norma ob'ektiv ravishda ko'plab ijtimoiy jarayonlarning kesishish nuqtasidir, shuning uchun uni o'rganish fanlararo ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yo'ldoshyev, S., & Sultonaliyeva, G. (2023). SUITSIDAL HOLAT VA UNING KELIB CHIQISH SABABLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).
2. Usarovna, M. R., & Ibrahimovna, S. Z. (2019). Yuldoshev Sardor Asliddin o'g'li, Akhmedova Shokhida Mukhtarovna. THE EDUCATION OF TALENTED STUDENTS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)-ISSN, 2455-3662.
3. Yuldashev, S., & Arakulov, G. (2023). ETHNOPSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF AGGRESSIVE BEHAVIOR IN FAMILY DISPUTES. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, (Special Issue), 81-88.
4. Yuldashev, S., & Arakulov, G. (2023). ETHNOPSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF AGGRESSIVE BEHAVIOR IN FAMILY DISPUTES. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, (Special Issue), 81-88.
5. Yo'ldoshyev, S., & Sultonaliyeva, G. (2023). O'QUVCHI XULQ-ATVORNING PSIXOLOGIK KORREKSIYASI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2).
6. Asliddin o'g, Y. L. S. (2022). PSIXOLOGIK ZO'RAVONLIK VA KIBERBULLING. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 62-66.
7. Yuldashev, S. (2021). THE PEDAGOGICAL ESSENCE OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A TEACHER IN MILITARY EDUCATION. International Journal of World Languages, 1(2).
8. Shamsidinovna, A. M. (2023, April). MAKTAB O'QUVCHILARINING INDIVIDUAL-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI O'RGANISHNING AHAMIYATI. In E Conference Zone (pp. 1-5).
9. Каршибоев, С. (2022). Yosh yetakchining rahbarlikka xos psixologik jihatlari. Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы, 1(1), 464-467.
10. Sardor, Q., & Sarvinoz, Z. (2023). SHARQ MUTAFAKKIRLARI TALQINIDA MOTIVATSIYA MUOMMOSI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 362-366.
11. Sardor, Q., & Sarvinoz, Z. (2023). XORIJ OLIMLARI TOMONIDAN MOTIVATSIYA MUAMMOSINING O'RGANILGANLIGI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 366-371.
12. Adilova, M. (2023). MAKTABGACHA TARBIYA YOSH DAVRIDA HISSIY SOHANING RIVOJLANISHI VA O'Z-O'ZIGA BAHONING NAMOYON BO'LISHI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(3), 192-198.

13. Aziza, K., & Xurshida, M. (2023). TA'LIM-TARBIYA JARAYONINI TASHKIL ETISHNING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 419-422.
14. Aziza, K., & Mohinabonu, H. (2023). TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'RNI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 87-89.
15. Аракулов, Г. Т. (2023). МЕДИКО-СОЦИАЛЬНАЯ РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМ ДЕТЕЙ С РАННИМ ДЕТСКИМ АУТИЗМОМ. *Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference)*, 872-877.
16. Аракулов, Г. (2022). Факторы, влияющие на формирование агрессии у подростков. *Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире*, 1(3), 106-109.
17. Usmanov, S., & Abduraxmanov, Z. (2023). VIRTUAL EDUCATIONAL SYSTEM FOR THE DEVELOPMENT OF INFORMATION AND PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE ENGINEERS. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, (Special Issue)*, 55-63.
18. Alimov, N. (2023). CULTURE OF WESTERN AND ORIENTAL COUNTRIES. *Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире*.
19. Yuldashev, S. (2021). THE PEDAGOGICAL ESSENCE OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A TEACHER IN MILITARY EDUCATION. *International Journal of World Languages*, 1(2).
- Sunatullaevna, K. A., & Axmedovich, R. O. (2022). Internet is a depression. The benefits and harms of cyberspace on the human psyche. *Eurasian Scientific Herald*, 5, 69-73.
20. Комилова, А. С., & Равшанов, О. А. (2022). TALABALARDA O 'ZIGA BO 'LGAN ISHONCH VA PSIXOLOGIK MADANIYATNI OSHIRISH: Komilova Aziza Sunatullaevna, Mirzo Ulug 'bek nomidagi O 'zbekiston Milliy Universitetining Jizzax filiali "Psixologiya" kafedrasida katta o 'qituvchisi Ravshanov Olim Axmedovich, Mirzo Ulug 'bek nomidagi O 'zbekiston Milliy Universitetining Jizzax filiali "Psixologiya" kafedrasida katta o 'qituvchisi. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (4), 267-270.
21. Umdjon, Y., & Madina, A. (2023, April). PROFESSIONAL MOTIVATION AND ITS STRUCTURE IN THE MANAGEMENT PROCESS. In *E Conference Zone* (pp. 11-16).
22. Umidjon, Y., & Humora, V. (2023). GENDER FARQLARNING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK TOMONLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 386-390.
23. Shavkatovna, N. B. (2022). AXBOROT TEXNOLOGIYALARI BILAN ISHLOVCHI SHAXSLARNING PSIXOLOGIK XOLATINING PATOLOGIYASI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 658-662.
24. Ибайдуллаева, У. (2022). РОЛЬ СЕМЬИ В ПРЕДОТВРАЩЕНИИ КОНФЛИКТОВ МЕЖДУ ПОДРОСТКАМИ. *Решение социальных проблем в управлении и экономике*, 1(7), 81-83.

25. Ibaydullayeva, U. (2022). OILADA FARZAND TARBIYASINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Журнал Педагогтики и психологии в современном образовании, 2(6).

26. Равшанов, О. (2022). Конфликты между учителем и учениками и способы их решения. Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar, 1(1), 508-511.

27. Axmedovich, R. O. (2022). GLOBALLASHGAN AXBOROT DAVRI VA SHAXSNING AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIGI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 38-44.

28. Adilova, M. (2023). THE PSYCHOLOGICAL EFFECT OF TRAPS IN THE SOCIAL NETWORK ON YOUTH MIND AND SPIRITUALITY. Open Access Repository, 4(2), 500-505.

OLIY TA'LIM TIZIMIDA BO'LAJAK IQTISODCHILARGA RAQAMLI TEXNALOGIYALAR SOHASINI O'QITISHNING O'ZIGA XOSLIGI

Tagayev Odil Nurmuminovich

O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax Filiali

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida iqtisod yo'nalishi talabalariga raqamli texnologiyalarni o'rgatish zaruriyati hamda bir qator uslubiyati muhokama etiladi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, raqamli texnologiyalar, matematika, iqtisodiyot, talaba, metod.

Kirish. Zamonaviy axborot va kompyuter texnologiyalarining jadal rivojlanishining zamonaviy davri iqtisodchi ixtisosligidagi yuqori malakali mutaxassislarga yuqori ehtiyoj bilan tavsiflanadi. Shuning uchun oliy ta'lim muassasalarida ularni tayyorlash, ayniqsa iqtisodiyotdagi o'zgarishlarga moslasha oladigan, keng dunyoqarashga ega mutaxassislarni tayyorlashga imkon beruvchi tabiiy-ilmiy turkumdagi fanlar doirasida ahamiyatli takomillashtirishni talab etadi. Oliy ta'lim muassasalarida raqamli texnologiyalar tabiiy - ilmiy bilimlarning metodologik asosi hisoblanadi [2]. Shuning uchun bo'lajak iqtisodchilarni raqamli texnologiyalarni o'rganish negizida bilim jihatidan tayyorgarligini kuchaytirish, ular faoliyatining nafaqat ishlab chiqarish sohasida, balki ilmiy faoliyatda ham muvaffaqiyat va samaradorlikka olib keladi.

Adabiyotlar sharhi. Raqamli texnologiyalar orqali talabalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish talabaning mavzuni tushunishga, muayyan jamiyat sharoitida shaxsiy va professional hayotda natijalarga erishishga imkon beradigan qobiliyati bo'lib, ular fanni o'zlashtirishda va fanlararo o'zaro munosabatlarda o'qituvchining samarali hamkorligini ta'minlaydi [3]. Ammo ilmiy tadqiqotlar tahlili ko'rsatishicha, bo'lajak iqtisodchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonida asosiy muammo saqlanib qolmoqda, bu kasbiy yo'naltirilgan xususiyatdagi masalalarni hal etishda raqamli texnologiyalarga oid bilimlarni qo'llash malakasiga